

ГЭМТ ЭТГЭЭДИЙГ ШИЛЖҮҮЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ц.Шийтэрчулуун

*ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Мөрдөн
ажиллагааны онол, тактикийн тэнхимийн
багш, цагдаагийн хошууч*

Аливаа улс өөрийн эрүүгийн хэрэг шүүн шийдвэрлэх журмыг хил залгаа болон бусад улсын нутаг дэвсгэрт хэрэглэхийг феодалын нийгмийн үед олон улсын заншил, олон улсын гэрээгээр хориглож байв. Энэ үед суугаа улсын нутаг дэвсгэрт эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн дипломат төлөөлөгчид эрүүгийн хариуцлага оногдуулахгүй байх, тэдэнд дархан эрх ямба эдлүүлэх олон улсын заншлын хэм хэмжээ бүрэлдэн тогтжээ.

Өнөө үед гэмт этгээдийг шилжүүлэн өгөх ойлголтын агуулга ч өөрчлөгдсөн. Энэ нь улс төрийн үзэл бодлынхоо улмаас эрүүгийн хэрэгт мөрдөгдөж буй хүмүүсийг буцааж өгөхгүй байх агуулгатай орогнох эрхийг хуульчилсантай холбоотой бөгөөд төрийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг буцаан шилжүүлэхээ больжээ. Тухайлбал, Гэмт этгээдийг шилжүүлэн өгөх тухай Монгол улс, БНСУ хоорондын гэрээний 3 дугаар зүйлийн 1-д “Хүсэлт хүлээн авагч Тал шилжүүлэн

өгөхийг хүссэн гэмт хэргийг улс төрийн гэмт хэрэг, эсхүл улс төрийн гэмт хэрэгт холбогдолтой гэмт хэрэг хэмээн тодорхойлсон бол шилжүүлэн өгөхгүй. Гэхдээ дараах гэмт хэргийг улс төрийн гэмт хэрэгт хамааруулахгүй. Үүнд:

- Төрийн тэргүүн, Засгийн газрын тэргүүн, эсхүл тэдгээрийн гэр бүлийн гишүүдийн амь насанд халдсан, эсхүл халдахаар завдсан бол,
- Төрлөөр устгах болон бусдыг барьцаанд авах тухай олон улсын олон талт гэрээ, хэлэлцээрт хоёр Тал хоёулаа нэгдэн орсноор ийм гэмт хэргийг шүүх, эсхүл шилжүүлэн өгөх үүрэг хүлээсэн бол” гэж заасан.

Хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгалыг дагалдан үндэсний эрүүгийн эрх зүй идэвхтэй хөгжиж, эрүүгийн эрх зүйн ерөнхий ангийн институтууд, гэмт хэргийн төрлүүд улс бүрт ижил байсан учраас эрүүгийн хэрэгт эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх талаар харилцан тохиролцоход хялбар байсан. Далайн дээрэм, боолын худалдаа, хуурамч мөнгөн тэмдэгт үйлдэх, мансууруулах бодис худалдаалах, тээвэрлэх болон хэд хэдэн улсын ашиг сонирхол хөндсөн бусад гэмт

хэргүүд үйлдэгдэх болсны улмаас улс орнууд зайлшгүй хамтран ажиллах шаардлагатай болж нотлох баримт цуглуулах, гэмт хэрэгтнийг шилжүүлэн өгөх зэргээр эрх зүйн туслалцаа үзүүлэхийн тулд үндэсний эрүүгийн эрх зүй дэх гэмт хэргийг ангилах шалгууруудыг ойртуулан жигдрүүлэх шаардлага гарчээ.

Нөгөө талаас олон улсын эрүүгийн эрх зүй дэх гэмт хэргийн гурван ангилалд тохирох эрх зүйн зохицуулалтыг улс орон бүр өөрийн дотоодын хууль тогтоомждоо тусган оруулах замаар уг асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой. Энэ талаар Их Британи, Итали, Герман болон эрх зүйт төрт бусад орны Үндсэн хуульд заасны дагуу хувь хүний эрүүгийн хариуцлагын тухай олон улсын гэрээний хэм хэмжээг гагцхүү үндэсний хууль тогтоомжид шилжүүлэн тусгаж, зохих журмаар хэвлэлд нийтлүүлсний дараа практикт хэрэглэдэг байна. ОХУ-д олон улсын гэрээг соёрхон баталж, албан ёсны хэвлэлд нийтэлсний дараа шүүх түүний хэм хэмжээг хэрэглэж болдог. Манай улсын хувьд Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3-т “Нэгдэн орсон олон улсын гэрээний хэм хэмжээ нь Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээр дотоодын хууль тогтоомжийн

ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

адил үйлчилнэ” гэж заасан. Эндээс үзэхэд, шүүх түүний хэм хэмжээг шууд хэрэглэж болохоор байна.¹

2004 оны 4 дүгээр сарын 5-ны өдөр батлагдсан Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрмийг шүүх шууд хэрэглэх боломж байгаа эсэхийг тодруулъя. Улсын Их Хурлаас баталсан Ромын дүрмийг соёрхон батлах тухай Монгол улсын хуульд **“Монгол улс 2000 оны 12 дугаар сарын 29-ний өдөр гарын үсэг зурсан Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрмийг Засгийн Газрын өргөн мэдүүлснээр соёрхон баталсугай.”** гэж заасан байдаг ба Төрийн мэдээлэл эмхтгэлд энэхүү хууль нийтлэгдэж, Ромын дүрэм нийтлэгдээгүй Засгийн газарт үлдсэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар уг дүрэм нь дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил хүчинтэй болсон боловч практикт хэрэглэх боломжгүй. Учир нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 50 дугаар зүйлийн 3-т **“...албан ёсоор нийтлээгүй хуулийг хэрэглэх эрхгүй”**, мөн 1993 оны Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1-д **“Монгол Улсын Их Хурлаас соёрхон баталсан олон улсын гэрээг нийтлэхдээ Монгол Улсын хууль нийтлэх журам баримтална”**, түүнчлэн, Улсын Их Хурлын дэгийн тухай хуулийн 26.6, 26.8-д **“Улсын Их Хурлын шийдвэрт өөрөөр заагаагүй бол уг шийдвэр албан ёсоор нийтлэгдсэнээс хойш 10 хоногийн дараа хүчин төгөлдөр болно. Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд мэдээлэхдээ “Төрийн**

мэдээлэл” эмхтгэлд нийтэлсэн албан ёсны эхийг баримтлах бөгөөд ингээгүй дамжуулан нийтэлснийг албан бус гэж үзнэ” гэж заасан.

2005 оны 1 дүгээр сараас “Төрийн мэдээлэл” эмхтгэлд Монгол Улсын олон улсын гэрээнүүдийн монгол хэл дээрх хөрвүүлгийг албан ёсны болгох зорилгоор нөхөн хэвлэж эхэлсэн нь сайшаалтай байна.

Зарим нэг гэрээнүүдийн хувьд бусад хууль тогтоомжтой зөрчилдөх асуудал үүсч байна. Тухайлбал, Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрэмд Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, цаашилбал, Үндсэн хуультай харшлах зүйл, заалт тусгагдсан байдаг. Тухайлбал, Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд **“Монгол улсын иргэнийг гадаад улсад шилжүүлж өгөхгүй”**, Ромын дүрэмд **“...хүсэлт тавьсан бол өөрийн улсын иргэнийг шилжүүлэн өгөх үүрэгтэй”** гэсэн агуулгаар заажээ.

Дээрх зөрчилдөөнийг зарим хуульч эрдэмтэн, судлаачид тайлбарлахдаа:

- Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрэм нь Олон улсын гэрээ биш, тиймээс хүчин чадлын хувьд бага учраас заавал дагаж мөрдөх шаардлагагүй,
- Олон Улсын Эрүүгийн шүүх нь улс биш байгууллага учраас өөрийн улсын иргэнийг шилжүүлэн өгсөн тохиолдолд Үндсэн хуультай зөрчилдөхгүй,
- Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрмийг зөвхөн тухайн төрлийн харилцааг зохицуулсан

хэм хэмжээ байхгүй тохиолдолд нөхөлт маягаар хэрэглэх учир ямар нэг асуудал төдийлөн гарахгүй,

- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10.4-т зааснаар **“Үндсэн хуульд харшилсан Олон Улсын гэрээ”** болох учир дагаж мөрдөхгүй зэрэг үндэслэл муутай тайлбар өгдөг.

Олон Улсын гэрээнд тайлбартайгаар нэгдэн орох, тайлбар хийх гэсэн ойлголт байдаг. Энэ талаар Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 17.1-д **“Олон талт гэрээнд нэгдэн ороход тайлбар мэдэгдэл хийх шаардлагатай бол уг гэрээнд гарын үсэг зурах, түүнийг соёрхон батлан нэгдэн орох буюу батлах тухай Монгол улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрт энэ тухай заалт оруулна”** гэсэн байдаг бол ихэнх олон улсын гэрээ, дүрмүүдэд тайлбар хийж нэгдэн орох эсхүл тайлбар хийх хязгаарыг өөртөө тогтоож өгсөн байдаг. Тухайлбал, Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрмийн 124 дүгээр зүйлд **“12 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтаас үл хамааран аливаа улс энэхүү дүрмийн оролцогч тал болохдоо гэмт хэргийг өөрийнх нь иргэн буюу түүний нутаг дэвсгэр дээр үйлдсэн гэж үзэж байгаа 8 дугаар зүйлд² дурдсан гэмт хэргийн төрлийн хувьд энэхүү дүрэм тухайн улсын хувьд хүчин төгөлдөр болсноос хойш 7 жилийн хугацаанд тэрээр шүүхээс хэрэг шүүн шийдвэрлэхийг хүлээн зөвшөөрөхгүй тухайгаа зарлаж болно.”**

Дээрх зөрчилдөөнийг шийдвэрлэж, Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын

¹ Д.Мөнхтуяа. Олон улсын эрүүгийн эрх зүйн зарим асуудал. УБ., 2000. 16 дахь тал

² Цэргийн гэмт хэрэг

дүрмийг соёрхон баталж, улмаар практикт хэрэглэснээр манай улсад дараах ач холбогдолтой. Үүнд:

- Дүрэмд зааснаар гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний субъектын нас 18, Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар 16 нас тул субъектын насыг нэмэгдүүлэх,
- Дүрэмд зааснаар ялын хамгийн хүнд хэлбэр нь бүх насаархорих, Монгол Улсад цаазаар авах ял байдаг тул энэхүү ялаас татгалзах,
- Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан “Хүн төрөлхтөний соёл иргэншлийн ололтыг хүндэтгэн үзнэ” хэмээн зарлан тунхагласан нь биелэлээ олох,
- Дэлхийн орнуудаас “Монгол Улс энхийг эрхэмлэсэн гадаад бодлого явуулж, хүний эрх, эрх чөлөө, шударга ёсыг хүндэтгэн дээдэлдэг” гэсэн эерэг үнэлэлт авах,
- Цөмийн зэвсэг бүхий 2 их гүрний хооронд оршдог хөгжиж буй улсын ашиг сонирхол хамгаалагдах эрх зүйн орчин бүрдэх,
- Олон улсын байгууллагууд, Европын холбооны гишүүн улсуудын дэмжлэг туслалцаа, авах зэрэг болно.

Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэргийн талаар эрх зүйн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай гэрээнүүдэд харьяалалгүй хүнийг хүсэлт гаргасан тохиолдолд хүсэлт хүлээн авагч тал шилжүүлэн өгөх тухай зохицуулалт байдаг.

Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хууль ёсоор оршин суугаа аль ч улсын харьяат биш хүмүүсийн эрх ашгийг хангах асуудалд онцгой анхаарах ёстой. Үүний тулд хэдийгээр Монгол улс нэгдэн орж, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болгоогүй ч НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас баталж, 1975 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон “Аль ч улсын харьяат биш байхыг цөөлөх тухай конвенц”-ийн заалтыг харгалзан үзэх нь НҮБ-ын гишүүн орны хувьд ихээхэн учир холбогдолтой.

Харьяалалгүй хүнд Монгол Улсын иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөг эдлүүлэхдээ Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд заасан хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийн хувьд үндэсний болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийтийн хэв журмыг хамгаалахын тулд хуулиар зохих хязгаарлалт тогтоож болохыг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 18 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт заажээ.

Олон Улсын Эрүүгийн эрх зүйд гэмт этгээдийг шилжүүлэхгүй байгаа улсад нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх тогтолцоо байдаг. Тухайлбал, шүүхийн түгээмэл харьяалал:

- Нутаг дэвсгэрт нь гэмт хэрэг үйлдсэн тэр улсын шүүхээр гэмт этгээдийг шүүх,
- Тодорхой гэмт хэргийн шүүн таслах эрх мэдэл бүхий эрүүгийн шүүх байгуулж, гэмт этгээдийг шүүх хэлбэрээр хэрэгждэг.

2 дахь хэлбэр нь олон улсыг хамарсан дайн, зэвсэгт мөргөлдөөний дараа цэргийн гэмт хэрэгтнүүдийг шүүх зорилготой бөгөөд сөрөг тал нь ял шийтгэлийг халдаан хэрэглэх,

эсхүл хуулийг буцаан хэрэглэх зэрэг үзэгдэл дагалддаг.

Эхний хэлбэр нь илүү үр дүнг бий болгодог “Төрлөөр устгах (геноцид) гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тийм хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэн цээрлүүлэх тухай”³ 1948 оны конвенцид тусган оруулжээ.

Эндээс үзэхэд, Монгол Улсад байнга оршин суудаг харьяалалгүй хүн, Монгол Улсын иргэн байсан боловч гэмт хэрэг үйлдэх үедээ харьяалалаа алдсан байсан этгээдүүдийг гадаад улсад шилжүүлэн өгөх нь тийм ч зохимжтой зүйл биш бөгөөд энэрэнгүй ёсны зарчмыг үндэслэн одоогийн зохицуулалтыг өөрчлөх нь зүйтэй болов уу.

Улс хооронд гэмт этгээдийг шилжүүлэн өгсний дараа уг этгээдтэй холбогдсон нэгэн зохицуулалт бий. Монгол улсын хоёр талт гэрээнүүдэд үүнийг шилжүүлэн өгсөн этгээдийг мөрдөх хязгаар, шилжүүлэн өгсөн этгээдийг хэрэгт холбогдуулах хязгаар, шилжүүлэн өгсөн этгээдийг байцаан шийтгэх хязгаар зэргээр нэрлэн тусгадаг. Утга нь “Шаардлага хүлээн авсан хэлэлцэн тохирогч этгээдийн зөвшөөрөлгүйгээр шилжүүлж өгсөн этгээдийг шилжүүлэн өгөхдөө холбоогүй бөгөөд шилжүүлж өгөхөөс өмнө үйлдсэн хэргийн учир эрүүгийн хариуцлагад татах, шийтгэх буюу 3 дахь улсад дамжуулан шилжүүлж болохгүй”⁴ тухай юм.

Аливаа эрх зүйн хэм хэмжээнд тодорхой байх, тогтвортой байх гэсэн хоёр үндсэн шалгуур байдаг бөгөөд тогтвортой байх нь тодорхой

³ Монгол Улс 1969 онд соёрхон баталсан.

⁴ БНМАУ, БНУАУ-ын гэр бүл, эрүүгийн хэргийн талаар эрхийн туслалцаа харилцан үзүүлэх тухай гэрээ. 1968. 65 дугаар зүйл.

ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН АСУУДАЛ

байхаасаа шууд хамааралтайгаар оршдог. Тодорхой байх гэдэг нь:

- Ямар нэг урьдач шалтгаантай байх,
- Үүнээсээ үүдсэн зорилготой байх,
- Тухайн харилцаагаа бүрэн тусгасан байх,
- Хэрэгжих боломжтой байх,
- Зөрчсөн тохиолдолд хэрэглэх санкцтай байх,
- Тэр нь хэрэгжих механизмтай байх зэрэг хамаарч болно.

Дээрх зохицуулалтын хувьд авч үзвэл:

- Урьдач шалтгаан нь хүлээлгэн өгсөн улсыг нь мэдээгүй байхад түүнд ямар нэгэн ял оногдуулах бололцоо олгогдох магадлал,
- Зорилго нь үүнээс болж шилжүүлэн өгсөн этгээд эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлоо эдэлж чадахгүйд хүрэхээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах,
- Хамрах хүрээ өөрөөр хэлбэл, зохицуулах харилцаа нь хангалттай тусгагдаж өгсөн гэж ойлгож болно. Өөрөөр хэлбэл, өөр хэрэгт хариуцлагад татах, 3 дахь улсад шилжүүлэн өгөхийг тодорхой тохиолдолд хориглосон.
- Цаг хугацаа хөрөнгө мөнгөний асуудлыг шийдэж чадвал хэрэгжих боломжтой гэж үзэж болно.
- Гэмт этгээдийг хүлээн авсан улс хүлээлгэн өгсөн талд мэдэгдэлгүй уг этгээдийг өөр гэмт хэрэгт сэжиглэн эрүүгийн

байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулан тэр нь нотлогдвол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн тохиолдолд 2 улсын хооронд үл ойлголцох байдал бий болж нэг нь нөгөөгөө Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхэд өгөх үү, эсвэл хүлээлгэн өгсөн талд мэдэгдсэн тохиолдолд татгалзлаа гэж бодъё. Энэ татгалзал нь тухайн этгээдийг эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болох уу.

Эндээс үзэхэд, “шилжүүлэн өгсөн этгээдийг мөрдөх хязгаар” нь шалтгаан, нөхцөл, зорилго нь үндэслэл муутай, тухайлбал, өөрийн улсын иргэнээ шилжүүлэн авч эрүүгийн хэрэгт сэжиглэн эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулж байгаа бол тухайн улсын дотоодын хэрэг болно гэсэн үг, хэрэгжих боломж тааруу, зөрчигдвөл хамгаалагдах механизм байхгүй, Олон улсын эрх зүйн зарим нэг зарчимд харш, харин ч хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих магадлалыг өндөрсгөх зохицуулалт болжээ. Тухайлбал,

- Олон улсын эрх зүйн улсын бүрэн эрхийн зарчим, дотоод хэрэгт үл оролцох зарчим, гэмт этгээд үйлдсэн буруутай үйлдэлдээ эрүүгийн хариуцлага гарцаагүй хүлээх зарчим зэргийг зөрчинө гэж үзэх үндэстэй.
- Шилжүүлэн өгөхөөс өмнө үйлдсэн хэргийн учир эрүүгийн хариуцлагад татах тухай хүлээлгэн өгсөн улсад мэдэгдэж

хариу авах тэр хугацааны туршид цагдан хоригдох магадлал маш өндөр, нөгөөтэйгүүр дотоодын хууль тогтоомжид заасан эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах хугацаа алдах болно.

Монгол Улсын эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх болон эрх зүйн харилцааны тухай гэрээнүүдэд тусгагдсан гэмт этгээдийг шилжүүлэн өгөхөөс татгалзах үндэслэлүүд нь тодорхой зарчимд тулгуурлаагүй, нийтлэг биш юм шиг санагддаг.

Хэдийгээр улс орон болгоны баримталдаг, даган мөрддөг эрх зүйн хэм хэмжээнүүд, үзэл баримтлал өөр өөр байдаг ч гэмт хэргийн хувьд ижил шаардлага зүй ёсоор тавигдах ёстой.

Олон Улсын Эрүүгийн Шүүхийн Ромын дүрэмд цэргийн гэмт хэргийг тусган оруулж, онцлон авч үзэн уг гэмт хэргийг үйлдсэн этгээдийг шилжүүлэн авч ял шийтгэл оногдуулах тухай зохицуулсан байдаг. Уг дүрмийн 8 дугаар зүйлийн 1-д “Шүүх нь цэргийн гэмт хэргийн хувьд тухайлбал, тэдгээрийн төлөвлөгөө буюу бодлогын хүрээнд эсхүл тийм гэмт хэргийг өргөн хэмжээгээр үндсэн тохиолдолд шүүн шийдвэрлэх эрх хэмжээтэй байна. Олон улсын эрх зүйгээр тогтсон олон улсын зэвсэгт мөргөлдөөнд хэрэглэх хууль болон зан заншлыг өөрөөр ноцтой зөрчсөн, ялангуяа дараах үйлдлийн аль нэг нь цэргийн гэмт хэрэг болох тухай дурджээ.

- Дайны ажиллагаанд шууд оролцдоггүй энгийн хүн ам буюу энгийн тодорхой хүмүүст санаатайгаар халдан довтлох,

- Иргэний байгууламж өөрөөр хэлбэл, цэргийн зориулалтгүй байгууламжид санаатайгаар халдан довтлох,
- Хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэх буюу НҮБ-ын дүрмийн дагуу энхийг сахиулахад оролцож байгаа ажилтан, байгууламж, материал, нэгж буюу тээврийн хэрэгсэлд тэдгээрийг зэвсэгт мөргөлдөөний эрх зүйн дагуу энгийн хүмүүс буюу иргэний байгууламжийн эдэлж байгаа хамгаалалтын эрхтэй байхад нь санаатайгаар шууд цохилт өгөх
- Тухайн халдан довтлох явдал нь энгийн хүмүүс амь насаа тохиолдлоор алдах буюу гэмтэлд өртөх, эсхүл иргэний байгууламжид хохирол учруулах, цэргийн тодорхой болон шууд тооцон хүлээж байгаа ердийн давуу байдалтай жиших аргагүй өргөн, урт хугацааны болон ноцтой хохирлыг хүрээлэн байгаа орчинд учруулахыг мэдсээр байж санаатайгаар халдан довтлох,
- Хамгаалалтгүй болон цэргийн зориулалтгүй хот, тосгон, орон сууц буюу барилга байгууламжид халдан довтлох, эсхүл ямар ч хэрэгслээр хамаагүй тэдгээрийг бөмбөгдөх,
- Зэвсгээ хураалгаж, цаашид хамгаалалтын хэрэгсэлгүй болон үг дуугүйбууж өгсөн цэргүүдийг алах буюу шархдуулах,
- Цэргийн командлалаас дайсны талтай хэлэлцээ хийх бүрэн эрх бүхий элчийн туг болон үндэсний далбаа, дайсагнагч талын буюу НҮБ-ын цэргийн ялгах тэмдэг болон дүрэмт хувцас, түүнчлэн Женевийн конвенциудаар тогтоосон ялгах тэмдгийг буруугаар ашигласнаар хүмүүс амь насаа алдах буюу тэдгээрийн биед ноцтой гэмгэл учруулахад хүргэх,
- Эзэлсэн улс өөрийн энгийн хүн амыг шууд буюу тойруу замаар өөрийн эзэлсэн нутаг дэвсгэрт шилжүүлэх, эсхүл эзлэгдсэн нутаг дэвсгэрийн хүн амыг бүхэлд нь буюу зарим хэсгийг энэ нутаг дэвсгэрийн хилийн дотор буюу хилийн чанадад албадан гаргах буюу шилжүүлэх зэрэг болно.

